

Základní milníky světové politiky 1990-2014

Zdeněk Kříž

Interpretace konce SV a rozpadu sovětského bloku

Studená válka je výraz pro epochu dlouhodobého vojenského napětí a hospodářské konkurence, která začala po druhé světové válce (1939–1945) mezi komunistickými státy, hlavně Sovětským svazem, a Západem, zejména Spojenými státy.

Konflikt začal zhruba v roce 1947.

Válka zůstala „studená“ v Evropě, mocnosti ale vedly řadu zástupných krvavých konfliktů mimo Evropu, kde de facto bojovaly USA se Sovětským svazem.

Problém interpretace konce studené války.

1. teze, že SV prohrál SSSR kvůli tlaku USA po nástupu Reagana (triumfalisté, někteří realisté)
2. teze, že SV skončila kvůli helsinskému procesu a lidskoprávní agendě (noví liberálové a neomarxisté).
3. teze, že SV skončila kvůli vnitřnímu zhroucení SSSR a socialistických států neschopných konkurovat Západu (nemarxisté, autentiční liberálové).
4. zrada Gorbačova (marxisté-leninisté a ruští nacionalisté).

První tři se doplňují a poskytují vysvětlení dílčích jevů, **žádný z nich nenabízí komplexní vysvětlení jevu.**

Poslední je hloupost. Gorbačov nechtěl SSSR a jeho tábor zrušit. Chtěl reformu socialismu, která se mu nepovedla.

Jednalo se o aparátčíka, který nechtěl přinést SSSR a satelitům demokracii.

Spojovány dva jevy – konec studené války a rozpad marxistických diktatur – je to správné?

Hlavní témata evropské a světové politiky v po 1990

90. léta

1. Management rozpadu SSSR
2. Druhá válka v Perském zálivu 1990-1991
3. Diskuse o reformě OSN – žádné zásadní praktické výsledky
4. Sjednocení Německa
5. Násilný rozpad Jugoslávie
6. Reforma peacekeepingu OSN
7. Arabsko-izraelský a izraelsko-palestinský konflikt
8. Vznik Evropské unie a proměny EU
9. Ekonomická integrace v nezápadních regionech
10. Čínský vzestup, proměna distribuce moci v Asii vývoj situace na korejském poloostrově
11. Indicko-pákistánský antagonismus
12. Irán a jeho snaha o hegemonii na BV

Po 2000

1. Teroristické útoky 11. září, válka proti terorismu a s ní spojené operace v Iráku a Afghánistánu
2. Arabské jaro
3. Změny v ruské zahraniční politice, invaze do Gruzie a na Ukrajinu
4. Adaptace EU a rozšiřování o postkomunistické státy
5. Adaptace OSN – otázka humanitární intervence (R2P) jako reakce na Rwandu a Kosovo

Povaha mezinárodního systému po konci SV

1946-1947 – začátek studené války.

1990-1991 – konec studené války.

Válka proti Iráku 1990-1991 – výrazné a rychlé vítězství koalice vedené USA.

Debaty o povaze tehdejšího světa z hlediska distribuce moci.

Monopolární, multipolární, bipolární?

1990 asi monopolární.

USA daleko největší ekonomika světa.

Provázaný alianční systém - NATO! SSSR svůj ztrácí roku 1991 – rozpuštění Varšavské smlouvy.

SSSR/Rusko srovnatelné s USA jen ve vojenské rovině.

SSSR/Rusko a USA dominují v JZ.

1990 – USA: 21 004 jaderných hlavic.

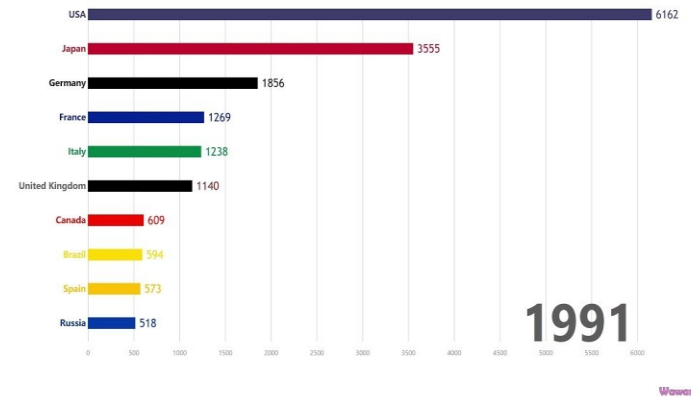
SSSR: 37 000 jaderných hlavic

(Norris, Robert S. – Kristensen, Hans M., Global Nuclear Stockpiles 2006, s. 66)

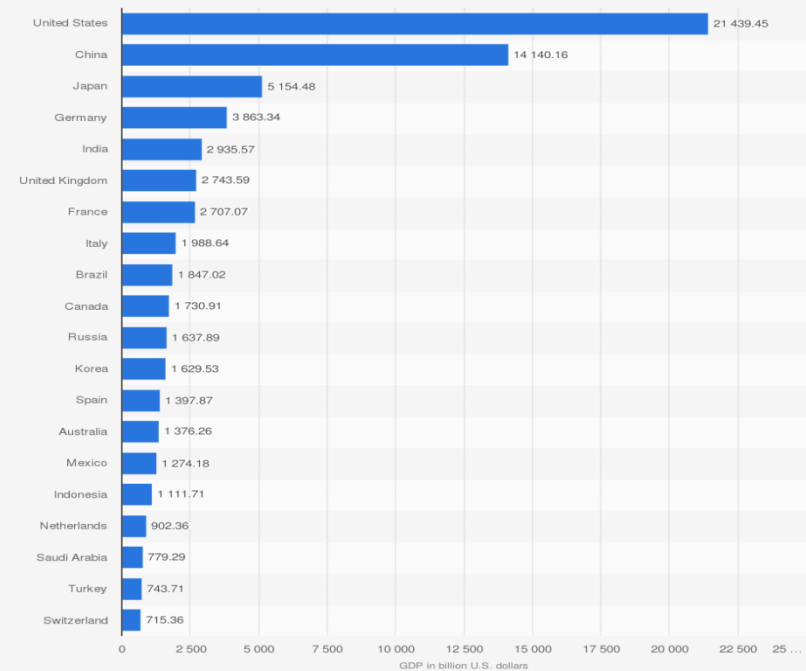
Sovětské konvenční síly nadále největší na světě.

Co později??

World GDP by Country in Billions USD

The 20 countries with the largest gross domestic product (GDP) in 2019 (in billion U.S. dollars)

Source: IMF © Statista 2019

Additional Information: Worldwide, IMF

Sjednocení Německa 1990

1987 – státní návštěva Ericha Honeckera v SRN – symbol rovnoprávnost SRN a NDR pro východoněmecké komunisty.

Labutí píseň – ekonomické problémy.

Pro budoucí znovusjednocení Německa však byl zásadní příchod nové mocenské garnitury v SSSR po nástupu Michaila Gorbačova do funkce generálního tajemníka ÚV KSSS. Gorbačov - nezbytné změnit zásadním způsobem nejen vnitřní hospodářské a politické poměry, ale **také zahraniční politiku SSSR včetně přístupu k východoevropským zemím.**

K prvnímu setkání Michaila Gorbačova s kancléřem Spolkové republiky Německo Helmutem Kohlem došlo v říjnu 1988. Kohl nevěřil tomu, že by s Gorbačovem mohl někdy jednat o znovusjednocení Německa.

1989 – pád Berlínské zdi a komunistického režimu v NDR – co dál?

H. Kohl - 28. října 1989 pronesl v Bundestagu zásadní projev, ve kterém zdůraznil nutnost brzkého sloučení obou německých republik. 28. listopadu 1989 představil tzv. Desetibodový plán, který měl dovést Německo ke znovusjednocení.

Podpora v USA, vlažný postoj v SSSR, Francii a VB.

Jednání 2+4, 12. září 1990 pak byla v Moskvě podepsána Smlouva o konečném uspořádání vztahů k Německu – součástí západní Berlín, členem NATO a závazek zachovávat omezenou kapacitu ozbrojených sil Německa na úrovni 300 000 mužů.

Říjen 1990 – znovusjednocení Německa.

Druhá válka v Perském zálivu 1990-1991

80. léta, Husajnov Irák je podporován jak Západem, tak zejména **Východním blokem**.

Hlavní dodavatelé zbraní v době Irácko-iránské války: **SSSR 50%**, Francie 15%, Čína 15%, ČSSR – 5% a Polsko 5%.

Západ poskytuje zpravodajskou podporu. USA normalizují vztahy od počátku 80. let.

Zhoršení až koncem 80. let, po prosáknutí informací o masakrech Kurdů.

Irák vzešel z války značně zadlužen.

1990 – Irák přepadá Kuvajt. Jeden z jeho největších věřitelů, obviněn, že porušuje dohodu o těžbě ropy z pohraničních území.

Ohrožení jak sousedů, tak životních zájmů USA, SSSR destabilizován a mírové hnutí v ZE v krizi po zhroucení komunistických režimů – špatné načasování Husajnem.

Rezoluce RB OSN požadující stažení z Iráku, ignorována – zmocnění k použití síly.

1991 – reakce koalice vedené USA, Kuvajt osvobozen.

Režim se v Iráku udržel a byl podroben sankcím.

G. B. měl obavu z destabilizace Iráku.

Rozpad SSSR

1985 – Gorbačov – neúspěšné snahy o reformy v SSSR, perestrojka a politika „glasnosti“ Michaila Gorbačova, který se svým ministrem zahraničí **Eduardem Ševardnadzem** odstartoval změny v diplomacii SSSR i na politické mapě světa.

Politika nevměšování do záležitostí východoevropských zemí byla krokem k zániku socialistického bloku v Evropě.

Moskva také přestala podporovat různé režimy či povstalecká hnutí po celém světě. Postupně skončily občanské války ve střední Americe či v Africe, padly některé prosovětské vlády. **V únoru 1989 skončil odsun sovětských jednotek z Afghánistánu.**

Nezvládnuté reformy, pnutí uvnitř společnosti, ekonomické problémy - SSSR se proto na začátku 90. let začal rozpadat.

Nejprve se odtrhly pobaltské republiky, když jejich vlastní Nejvyšší sověty vyhlásily nezávislost. Zpočátku byla povstání potlačena silou – například v Litvě, Lotyšsku či Estonsku .

Na podzim roku 1991, však byla Moskva nucena uznat právo svazových republik na sebeurčení tak, jak to garantovala ústava z roku 1977.

Spory Gorbačova s Jelcinem (prezident RSFSR).

Vojenský puč v srpnu 1991 - těsně předtím, než měla být podepsána nová smlouva o reorganizaci Svazu ve volnější federaci republik, kterou podporovaly hlavně středoasijské republiky.

Bělověžská dohoda o vytvoření tohoto uskupení, uzavřená mezi Ruskem, Ukrajinou a Běloruskem 8. prosince 1991, ukončila existenci SSSR.

Sovětský svaz zanikl 31. prosince 1991.

Vývoj evropské integrace v 90. letech

Politické zemětřesení v roce 1989 přineslo podstatné změny v EU.

S pádem Berlínské zdi se sjednocení západní a východní části Německa jeví jako další přirozený krok. Panovaly tu ale obavy ze vzniku nového ekonomického monstra.

S osmdesáti miliony občanů a 30 % evropského výstupu by Německo bylo větší než Francie, Velká Británie nebo Itálie. Rostla obava ze změny politické rovnováhy ES. Mnoho Evropanů cítilo, že nejlepší bude spojit sjednocení Německa s dalším posílením integrace EU.

Jacques Delors navrhl radikální růst evropské ekonomické integrace – vytvoření měnové unie.

K myšlence měnové unie se připojil francouzský prezident **Francois Mitterand** i **německý kancléř Helmut Kohl**.

Prosinec 1989 - Evropská rada se na zasedání ve Štrasburku rozhodla svolat mezivládní konferenci o vytvoření hospodářské a měnové unie (HMU) a politické unie.

Cílovým rokem pro formování společné a měnové unie měl být rok 1999 a vytvoření společné měny do roku 2002. – zdařilo se.

Toto rozhodnutí bylo vepsáno do Maastrichtské smlouvy – 1991 přijetí smlouvy na zasedání Evropské rady, 1992 podpis, 1993 vstup v platnost – integrace EHS, Euroatomu a ESUO.

1.1.1993 – vytvoření jednotného trhu. 1995 – vstup Finska, Rakouska a Švédska.

Druhá válka v PZ a arabsko-izraelský konflikt

Válka v Zálivu (jak zní oficiální název bojů o Kuvajt v letech 1990-1991) výrazně změnila situaci na BV - "rozběhnutí" mírového procesu.

OOP a Arafat podporují ve válce Irák – konec podpory ze strany Kuvajtu – ochota ke kompromisu.

1991 – jednání v Madridu - delegace Izraele a arabských států, nejsou příliš úspěšné, přesto jde o historický průlom.

1993 - legalizována OOP a po tajných jednáních (pod patronací USA a za přispění norského ministra zahraničí J. Holsta) je 13.9. 1993 podepsána ve Washingtonu "Deklarace o zásadách palestinské autonomie",

Izrael se zaručil stáhnout vojska z okupovaných území a předat v Gaze a ve městě Jerichu (+ okolí) samosprávu zvoleným palestinským orgánům.

Říjnu 1994 byla v Ejlatu u Rudého moře uzavřena **mírová dohoda mezi Izraelem a Jordánskem**, čímž byl stav de facto potvrzen de iure.

1995 – zřízení Palestinské autonomie na Západním břehu Jordánu a v pásnu Gazy.

11/9, válka proti terorismu a invaze do Afghánistánu

Teroristické útoky 11/9 – 3000 obětí, téměř výlučně civilisté.

Válka proti terorismu

Invaze do Afghánistánu – svržení Talibanu v úzké spolupráci s jeho protivníky ze Severní aliance.

Důvod: al-Káida vedená Usámou bin Ládinem se cvičila v A.

Právo na individuální nebo kolektivní sebeobranu.

Aktivace čl. 5 Washingtonské smlouvy

Oteplení vztahů s Ruskem

2001 - Bonnský proces – vybudování moderních státních struktur v A. a jeho demokratizace.

2001 - mise ISAF v Afghánistánu

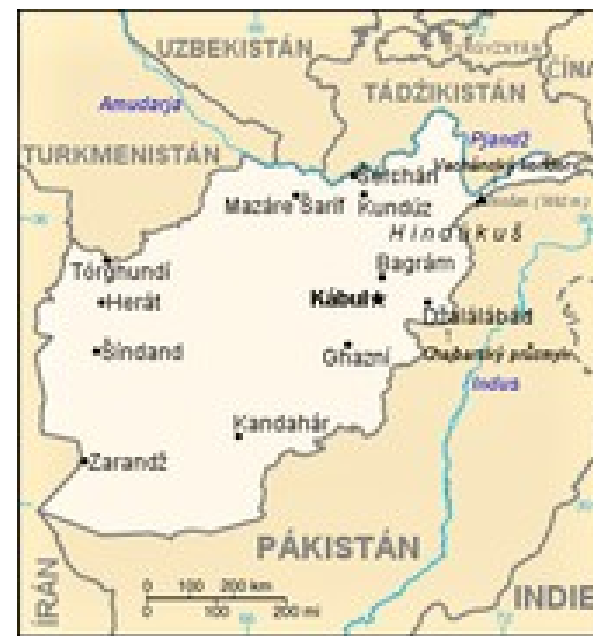
2003 – převzetí mise ISAF NATO – rozšiřování záběru

Na vrcholu angažmá 120 000 vojáků z NATO a mimo NATO

2015 – Resolute Support – redukce na 15 000 vojáků – břímě bojů přebírá ASF.

2021 – odchod NATO

2021 – vítězství Talibanu.

Invaze do Iráku 2003

Koalice ochotných USA, VB, Austrálie a Polsko.

ZHN v Iráku, napojení na Al Kajdu, útlak Kurdů a teror, nedodržování rezolucí RB po invazi roku 1991.

Cíle nejasné – otázka co potom z roku 1991 zůstává.

Poslední schválená rezoluce týkající se Iráku (č. 1441 z 8. 11. 2002) – chybí zmocnění k zásahu!

Kritika z Francie a Německa.

První fáze konfliktu byla oficiálně ukončena 1. května 2003. Americký prezident George Bush oznámil konec hlavních bojových operací a vítězství USA a jejich spojenců.

Druhá fáze, která skončila až **15. prosince 2011** odchodem posledních amerických vojáků z Iráku. Po celou tuto dobu trápily zemi násilnosti, zejména teroristické útoky.

Násilí pokračuje.

Říjen 2004 zveřejnili američtí zbrojní inspektoři v Iráku zprávu, podle které země neměla v době invaze v březnu 2003 zbraně hromadného ničení a neměla ani konkrétní plány na jejich výrobu – jak tehdy tvrdil Washington a Londýn.

CIA v dubnu 2005 potvrdila, že v Iráku nenalezla žádné zbraně hromadného ničení. Nepotvrdily se ani kontakty mezi Saddámovým režimem a Al-Káidou.

Arabské jaro a jeho padlé hvězdy

2011 – Arabské jaro

Počátek v Tunisu - Muhammad Buazízí

Příčiny: nedostatek veřejné i osobní svobody, autoritativní vlády, nezaměstnanost, chudoba či drahota.

Jasmínová revoluce v Tunisu – pád Abidína bin Alího

Egypt – demonstrace

Pád Mubaraka

Ve volbách vítězí Muhamad Mursí

2013 – svržen vojenským převratem - Abdal Fattáh Sísí

Sýrie – 2011 demonstrace proti Bašáru Asadovi

Občanská válka dodnes

Libye – 2011 – demonstrace, snaha je potlačit

Vojenský zásah NATO

Pád Kaddáfího

Občanská válka dodnes.

Indicko-pákistánský konflikt – Kárgilská válka

SV – Indie udržuje velmi dobré vztahy se SSSR, rezervovaný postoj k USA.

Od 1979 – Pákistán se začleňuje mezi americké spojence – sovětská invaze do Afghánistánu.

Indicko-pákistánské antagonismus trvá i po konci SV.

V devadesátých letech došlo k eskalaci napětí mezi oběma zeměmi – na indické straně Kašmíru docházelo k separatistickým akcím, které vedli kašmírští muslimové,

1998 - Indie a Pákistán – jaderné mocnosti.

Kárgilská válka či **kárgilský konflikt** byl ozbrojený konflikt mezi Indií a Pákistánem, který se konal mezi květnem a červencem roku 1999 v kašmírském Kárgilu.

Příčinou války byl průnik pákistánských vojáků a kašmírských bojovníků za linii kontroly, která *de facto* tvořila hranice mezi oběma zeměmi.

Střet formou gerilové války pokračuje dodnes.

Pákistán buduje bezpečnostní partnerství Čínou – rival Indie.

Indie se snaží navazovat spolupráci v bezpečnostní oblasti s USA.

Vývoj konfliktu na korejském poloostrově

V roce 1985 se KLR stala signatářem Smlouvy o nešíření jaderných zbraní a podvolila se kontrolám ze strany Mezinárodní agentury pro atomovou energii (MAAE).

Rozpad SSSR – hospodářský kolaps KLR.

V 1991 se KLR s Jižní Koreou dohodla na naprosté absenci jaderných zbraní na Korejském poloostrově.

1992 - O rok později ale objevila inspekce Mezinárodní agentury pro atomovou energii nesrovnalosti v severokorejském jaderném programu.

KLR oznámila úmysl odstoupit od Smlouvy o nešíření jaderných zbraní, k čemuž nakonec nedošlo.

První jaderná krize na poloostrově.

USA se v roce 1994 podařilo vyjednat s KLR dohodu, díky které došlo ke zmrazení severokorejského jaderného programu výměnou za uvolnění uvaleného embarga a za pomoc s vybudováním lehkovodních reaktorů.

Ve stejném roce se dostal k moci Kim-Čong-il, syn zesnulého vůdce Kim Ir-sena.

Pod vládou jeho syna Kim Čong-ila se země téměř zhroutila a vypukl hladomor, který stál podle některých odhadů až 5 milionů životů.

V roce 2000 došlo ke zmírnění napětí a i k prvnímu summitu Sever-Jih v Pchjongjangu.

Další literatura

Crozier, B. (2004): Vzestup a pád sovětské říše. Praha, s. 21 – 184 a 447 – 449.

Johnson, P. (1991): Dějiny 20. století. Praha. (pasáže věnované tématům kurzu)